

ג ל ד ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה א ב ר ם ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
טבת העשרים ותשע

פרק כ"ד

חיי-שרה (תש"ל)

א. שאלה כללית

משך חכמה ד"ה כי אל ארצי ואל סולדתי תלך:
ויתכן כי אברהם לא אמר שילך אל משפחתו, רק אל העיר אשר הולד נס,
ומשם יקח אשה, אף אם אינה ממשפחתו, רק שתהא מן העיר הזאת. ולכן
אמר, כי הנערה אשר יראה בה נדיבות להסריח ולהשקות לגמליו ראוייה
היא להנשא לבן אברהם, ובטח תוטב בעיני הנערה ואביה להתחתן עם
אברהם, ולא היה נחוש. רק אליעזר רצה לאמת זה להם, אשר הדבר נגזירה
מוחלטת ובהשגחה פרטית אמר, שאברהם צוהו ליקח ממשפחתו ומבית אביו...
והוא ניחש וכן היה, כי העלמה היתה מבית אבי אברהם.
ולכן שינה גם בזה שלא נתן לה הצמידים עד ששאלה בת מי היא, כי כיון
שלפי דבריו הצווי היה מאברהם רק על משפחתו, מי יודע אם משפחתו
היא. ובאמת לא צוהו אברהם רק על העיר שבה נולד; ולכן נתן קודם
ששאל בת מי היא, כי תהיה למי שיהיה - תנשא לבן אברהם... ולפי זה
באמת לא ניחש את שספר להם, שסמך על הניחוש שהיא ממשפחת אברהם,
כמו שאמר לפני כן שבצטווה על זה גם כן מאברהם.

- (1) לאיזו תפישה רגילה אצל רוב פרשנינו הוא מתנגד?
- (2) מ. היא המלה בפרקנו שבפירושה תלויה תפישתו ותלויה התפישה המנוגדת לתפישתו?
- (3) מה ראיות מן הכתוב אפשר להביא לתפישתו?
- (4) על אילו שינויים בספור אליעזר הוא עומד וכיצד הוא מיטב אותם?

ב. והיה הנערה אשר אומר אליה...

סנהדרין ס"ה ע"ב-ס"ו ע"א:

ת"ר: "נחש" - זה האומר "פתו בפלה מפיו",
[רש"י: צריך לדאוג היות מהיזק]
"מקלו בפלה מידו", "בבו קורא לו מאחוריו", "עורב קורא לו", "צבי
הפסיקו בדרך", "נחש מימינו, שועל משמאלו",
[רש"י: ד"ה נחש: בא לו מימינו או שועל משמאלו - טימן דע
הוא לו]
"אל תתחיל בך"
[רש"י: כשנא הגבאי לגבות מס ממנו או המוכס, אומר לו: בנקה
מסך, אל תתחיל בך להיות הראשון בדבר הפסד, שטימן דע הוא
לי]
"שחרית הוא"
[רש"י: שהיה תובע ממנו חוב: א"ל: "שחרית הוא ולא אתחיל תחילת
מעשה היום בפרעון]
"ראש חדש הוא"
[רש"י: המתן לי עד מחר]

חולין צ"ה ע"ב:

והאמר רב: כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונחן בן שאול אינו נחש.

כסף משנה להרמב"ם* הלכות עבודת כוכבים פרק י"א הלכה ד' (בשם הר"ן)
... ומכל מקום הדבר צריך תירוץ, שאי-אפשר שהצדיקים הללו יהיו
מנחשים. וכן בראה לי בתירוץ הדברים, שהנחש שאסרה התורה הוא התולה
מעשיו בסימן שאין הסברא נותנת שיהא גורם תועלת לדבר או נזק, נגזר
"פתו בפלה לו מידו" או "צבי הפסיקו בדרך" שאלו וכיוצא בהם הם
מדרכי האמורי. אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת, שהם מורים
תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש, שכל עסקי העולם כך הם. נהרי. אומר:
"אם ירדו גשמים-לא אצא לדרך ואם לאו - אצא" אין זה נחש אלא טנהגו
של עולם.

ואליעזר ויונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם...
וכי מייתי ליה בגמרא לענין אסור, ה"ק: כל נחש שהוא מהדברים שאסרה
תורה שאין הסברא מכרעת בהן, כל שאינו סומך עליהם כמו שעשו אלה
השנים בדבר מותר אינו נחש ואינו אסור...

- (1) הסבר במה נבדל סימנו של אליעזר מן הסימנים הניתנים באותם נחשים שהם אסורים?

* ועיי' בדברי הרכב"ם בעלון ההדרכה וכן השגת הראב"ד עליו.

ג. גליון חיי-שרה)

- 2) במה נבדל סימנו של יונתן (טמואל א' י"ד) מן הסימנים האסוריים?
- 3) מהו הקושי הגדול בדברי רב (חולין צ"ב) שנסו כל המפרשים לישבו, וכיצד מיטבו בעל כסף מטבה?

ג. י"ד. אותה הוכחת לעבדך ליצחק

רש"י ד"ה אותה הוכחת: ראיה היא לו, שתהא גומלת חסדים וכואי ליכנס בגיתו של אנרהם. ולשון "הוכחת" - ביררת.

כלי-יקר ד"ה אותה הוכחת:

(אחרי הביאו את פירושו רש"י דלעיל): סמך פרשה זו לפרשת עפרון החתי, כי גם הוא היה מזרע כנעז... ועפרון היה רע עין, על כן צוה להרחיק הכנענים, שהם בעלי עין רעה, כי הכסף יענה ויעיד על הכל. וכל אדם ניכר בכיסו, אם זר וישר פעלו. ואין לך מצרף וכור הבחינה על האדם כי אם הכסף והזהב. וכן אמר שלמה (משלי י"ז ב') "מצרף לכסף וכור לזהב...". כי הרוצה לצרף אדם ולבחנו ילך אל הכסף ויראה מה טיבו, וכן הרוצה כור להבחין בו האדם, ילך לזהב ויראה איך האדם מתנהג בו: כי אם יעמוד בצדקתו בעסקי סמון בכל תושיה יתגלה, כי שלם הוא. וכן להיפך.

ומכאן למד אליעזר שלא בדק את רבקה כי אם במידה זו, אם יש לה עין טובה וגומלת חסדים. לכך אמר: אני לא אתבע ממנה כי אם שתתן לי לשמורת, והיה אם תשיב לי: שתה רגם גמליך אשקה, בודאי היא בעלת גמילות חסדים, שתתן לי יותר ממה שאני שואל, ואם כן אותה הוכחת לעבדך ליצחק' כי כל ביתו לבוש בגדי ישע לבריות... .

(וחז"ל אמרו: "כל כלה שעיניה יפות, כל גופה אין צריך בדיקה" וזה דבר שהחוש מכחיש, כי כמה מכושרות בעולם שעיניהן יפות. ועוד קשה: מה ראו חז"ל על ככה ליתן עצה לבדוק אחר יופי חיצוני זה, הלא "שקר החן והבל היופי", אלא ודאי שנתנו עצה לבדוק אחר המעשים, וזאת העצה היעוצה, שיבדוק אם היא בעלת עין יפה וגומלת חסדים, כי אם עיניהן יפות בבריות, אז היא בלי ספק שלימה בכל המידות).

- 1) הסבר מדוע דוקא הבחינה בשאלה ל- 'מעט מים' מוכיחה על אופיה יותר מאשר לו שאל ללחם או לכסף?
- 2) מדוע דוקא הגמלים מוכיחה על אופיה?
- 3) מה הם פרטי הספור המעידים על גודל מידת גמילות החסד של רבקה?
- 4 x) למה הוסיף רש"י בסוף דבריו "לשון הוכחת - ביררת", מה הצריכו לומר זאת?

ד. נ"ז. בקרא לבערה ונשאל את פיה

רלב"ג וכאשר קמו בבקר אמר להם העבד שישלחוהו לאדונו ושיתנו לו את רבקה ויוליכה ליצחק. והנה בתואל לא טרב בזה, אבל אחיה ואמה אמרו לדוב האהבה הדמיונית אשר להם עמה, שראוי שתשב הבערה אתם שבה או עשרה חדשים להשיב עיניה מראות אנשי בית אביה ומשפחתה ואחר תלך. ואמנם יאמרו זה, לפי שהיא הולכת לארץ רחוקה מאד ולא יתכן שתשוב לראות בית אביה. וחלה העבד פניהם שלא יאחרו אותו מלשוב אל אדונו... וכאשר דאו זה אמרו שישאלו לבערה, אם תסכים ללכת עמו וכאשר שאלוה אמרה, שכבר תלך עמו ולא יקשה בעיניה הפרידה מבית אביה.

האלשיך... הנה לא נתן עיניו במסון, כי ראה שעל מעט מים נתן נזם וצמידים ומה גם אחרי הסעידו אותה ואת אנשיו וגמליו, אז יתן מנה יפה ללרובי הכלה, ועל כן הפליג להוראת טוב לבם באמרו "הנה רבקה לפניך קח ולך" אך הוא (=העבד) הוביש עצתם ויוציא כלי כסף וכלי זהב ויתן לרבקה, כי ישארו עמה בית אישה, אך מגדנות בלבד הוא מה שנתן לאחיה ולאמה; ובראותם כי לשקר שמרו ונהפך לאבל מחולט, אז בהפכו לו והטילו כעסם באמרם "תשב הבערה...". להכעיסו. ולמען יתקן את אטר עיוות צממו. וגם לא אמרו: "אחר תוליכה" אלא "אחר תלך" כלומר: ולא עסק. אז השיב הוא: "אל יעלה על רוחכם פי אותי אתם מפחידים, כי אם לה' אתם מכעיסים, כי הוא העושה מה שאני עושה ומצליחני, ואתו אתם מנגדים" וזהו אמרו: "אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי".

אז להסיר האשמה מעל עצמם אמרו: "בקרא לבערה ונשאלה את פיה" וכדי לטוס בלבה שתמאן דברו לה בלשון תמיהה: "התלכי", כלומר "האם תלכי", ועוד "עם האיש הזה" שהוא עבד והעור כבוד, ועם כל זה- ותאמר: אלך.

- 1) מהי הפליאה העומדת בפני המפרשים האלה?
- 2) מה ההבדל בין גישותיהם לפתרון הפליאה?
- 3) האם מסכים אחד מהם עם דברי רש"י: מכאן שאין מסיאין את האשה אלא מדעתה?
- 4 x) לדברי רש"י האחרונים מקשה אברבנאל: והלא כבר אמרו: "הנה רבקה לפניך קח ולך"? ישב את דברי רש"י והסר מעליו את תלוות אברבנאל!

תשובות ינ לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית מנה ירושלים.